

Eckhart'ın Mistik Düşüncesinde İnziva Kavramına Dâir Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Concept of Detachment in Eckhart's Mystical Thought

ABDULLAH KUŞLU

İzmir Katip Çelebi University

Received: 26.02.2021 | Accepted: 17.08.2021

Abstract: Johannes Eckhart, known as Meister Eckhart, was born in Thuringia in 1260 and is perhaps one of the most important theologians, mystics and philosophers of the Middle Ages. In addition to the Eckhart was correlated with his science education and academic studies in Paris in some crowdsourcing, he was also connected with his experience in convent life. Thus, Eckhart played an important role in giving to Christian mysticism a deep perspective and systematizing it because of his monastery experience and the unconventional interpretations of mystical and metaphysical issues in his works. Some certain concepts have a central place in the structure of Eckhart's mystical thought: Birth of God (Gottesgeburt), detachment (Abgeschiedenheit), breakthrough (durchbruch), calmness (Gelassenheit). Among these terms, the concept of the "birth of God" can be seen as one of the most important terms in the formation of Eckhart's vision of God. As a matter of fact, because of the meaning, he attributed to the concept of the trinity, Eckhart was judged by the church claiming that he distorted belief in the trinity and rejected the religion. The concept of detachment has evolved into an ontological and metaphysical meaning in his works by capturing the state of the person, before its existence, dissolving the mind from all images, pictures and purposes, and transcending its meaning to the meaning of self-knowledge. This article aims to contribute to the understanding of the mystical thought, of Eckhart, who is described as the father of medieval mystical thought by examining the concept of detachment in depth.

Keywords: Mysticism, Middle Ages, Dominikan order, Eckhart, detachment.

Giriş

Mistisizm genel bir tanımlamayla duyuları ve akli aşan bir yolla Tanrı'yı idrak etme biçimi, içsel bir tecrübe neticesinde Tanrı'yı bilme olarak tarif edilebilir. Mistik temâyüller ya da mistik sistemlerin teşekkülü sadece bir dine mahsus değildir hatta bir dinle doğrudan bağlantısı da olmayabilir. Bir dinin mensubu kendini mistik olarak tanımlayabileceği gibi dinsiz biri, putperest biri hatta agnostik biri de kendini mistik birisi olarak görebilir (Hökelekli, 1996, s. 314). Dinlerin tarihi olduğu gibi mistisizmin de tarihi vardır dolayısıyla mistik tecrübe dinlerin tarihiyle yaşıt olan bir tecrübedir. Bu açıdan ister semâvî dinler ister beşerî öğretiler ya da dinler olsun her birisinin mistisizme açılan bir kapısı, mistik bir boyutu mevcuttur. Bu açıdan mistisizm ya da mistik tecrübe madde üstü, değişmez ve tek olanı bulma çabası olarak görülebilir ve mistik çaba içinde olanların en büyük gayesi mahsus âlemin ve beşerî aklın sınırlarını aşarak yaratıcıyı bilme/bulma gayretidir (Afifi, 1996, ss. 14-17).

Dolayısıyla her mistik sistemin kendi içinde bazı ahlâkî ilkeleri ve bir takım riyazet ve nefsi arındırma metodları mevcuttur. Nefse karşı koymak, dünyadan yüz çevirmek, insanın yaratıcıyı vecd ve zevk ile tecrübe etme isteği hemen bütün mistik sistemlerin ortak yanları olarak görülebilir. Diğer yandan mistik ya da asketik yaşam denilince semâvî dinler içerisinde ilk akla gelen din Hristiyanlık'tır ve ayrıca bu yaşam biçimi hiçbir zaman Hristiyanlık'ta bir savrulma ve marjinal bir tutum olarak görülmemiş hatta manastır hayatı Hristiyan mistisizminin kurumsallaşması olarak tarihte yerini almıştır. Bununla birlikte Hristiyan mistisizminin pratiği çok eskiye dayansa da teolojisinin ortaçağda teşekkül ettiği söylenebilir. (Yılmaz, 2014, ss. 31-32)

Söz konusu makalede Hristiyan mistisizminin derin bir perspektif kazanmasında ve teşekkülünde önemli bir rol oynayan ve Alman mistisizminin babası olarak görülen Ortaçağın önemli Hristiyan teologlarından Meister Eckhart'ın inziva (Abgeschiedenheit) kavramına yüklediği anlam üzerinde durulmaktadır. Echart sözkonusu kavramı sadece mistik bir kavram olarak yorumlamamış bu kavramı ontolojik ve epistemik bir anlam çerçevesinde dönüştürerek insanın kendini ve

Tanrı'yı bilmesinin bir adımı olarak görmüştür. Genç yaşlarda Erfurt'ta Dominiken tarikatında kendini bir keşiş olarak yetiştirerek acemiliğini giden Eckhart, (Politella, 1964, s. 184) Köln'de başladığı teoloji eğitimini Paris'te sürdürmüştür. Bir zaman Erfurt'ta Dominiken manastırında yöneticilik düzeyinde görevde bulunmakla birlikte Thüringen'de kendi tarikatını temsilen papaz yardımcılığı görevinde de bulunmuştur (Mieth, 2014a, ss. 15-16). Eckhart'ın bir yandan genç yaştan itibaren manastırlarda edindiği tecrübe diğer yandan teoloji eğitimiyle birlikte kendi kavramlarını oluşturacak kadar güçlü mistik yazılar kaleme alması onun Ortaçağ mistisizminin babası olarak anılmasının sebebi olarak görülmektedir.

“Alman mistisizminin babası, Alman mistik düşüncenin dehâsı” (Pfeiffer, 1924, s. xi) gibi lâkâplarla anılan Eckhart'ın mistik düşüncesinin bütüncül bir perspektiften değerlendirilebilmesi onun hayatının ve yaşadığı çevrenin bilinmesiyle de ilintilidir.

Eckhart 1260 yılında Almanya (Hochheim bölgesinde) Thüringen eyaletinde dünyaya geldi. Hakkında yazılan eserlerde kronolojik açıdan farklı bilgiler olmakla birlikte onun 17 yaşlarında Erfurt'ta Dominiken tarikatına intisab ettiği belirtilmektedir (McGinn, 2001, s. 2; Mieth, 2014b, s. 15). Köln'de teoloji eğitimi alan Eckhart sonraki zamanlarda (1293 yılları) yetişmek üzere Paris'e gönderildi ve orada teoloji ve felsefe dersleri aldı (McGinn, 2001, s. 3). Köln'de eğitim gördüğü süreç içerisinde onun Albertus Magnus'un (ö.1280) derslerine iştirak etmiş olabileceği bildirilmektedir. Bazı kaynaklarda ise onun Albertus Magnus'u görmüş olabileceği ancak uzun süreli onun öğrencisi olma ihtimalinin kronolojik açıdan mümkün olmadığı bildirilmektedir (Dilek, 2019, ss. 150-151; Lasson, 1868, s. 50; Yılmaz, 2014, s. 193). Bununla birlikte Eckhart'ın çocukluk yıllarında Albertus Magnus ve Thomas von Aquin (ö.1274) güçlerinin zirvesindeydi ve her durumda Albertus Magnus'un onun üzerinde etkisi olduğu hep söylenegelmiştir. Nitelik *Rede der Unterscheidung* (*Öğretim Üzerine Konuşmalar*) isimli eserinde Albertus Magnus'un izleri olduğu belirtilmektedir. (Funke, 1916, ss. 13-14).

1294 yıllarında tekrar Erfurt'a manastıra dönen Eckhart manastırda tarikatın çalışmalarını yürütürken Thüringen'de de rahip yardımcısı olarak görev aldı. Eckhart'ın yerel lehçede erken dönem çalışması sayılabilecek *Rede der Unterscheidung* (*Öğretim Üzerine Konuşmalar*) isimli eseri bu yılların

ürünü (1295-1298) olsa gerek. Bu eser aynı zamanda kendi içinde üç ana bölüm olarak yirmi üç bölümden oluşan bir eser olup acemi bir Dominiken rahibinin doğuşunu hazırlayan bir eser olarak da görülebilir (McGinn, 2001, s. 4). Manastırın yaşam biçimi üzerine (manastırdaki gençlere yönelik) konuşmalardan oluşan eserde Eckhart'ın alışılmış biçimde Tanrı'yı hem entelektüel düzlemde hem de pratik olarak tecrübe etmesinin izleri görülebilir. Bu cihetten o hem öğretmenin (ilim ve akademi) hem de tecrübe etmenin, hayatın (manevi rehber) ustası olarak görülmektedir. (Lehrmeister und Lebemeister) (Meister Eckhart, 1990, ss. 11-12).

1302- 1303 akademik dönemde Paris Üniversitesi Teoloji Fakültesi'nde yabancılar için planlanmış öğretim kürsüsünde bulundu. Varlık, marifet ve Tanrı onun bu dönemde sorduğu soruların ilgi odağını oluşturuyordu (Mieth, 2014b, s. 16).

1311 yılında eğitim maksadıyla tekrar Paris'e gönderilen Eckhart iki akademik yıl burada kaldı (Mieth, 2014b, s. 17). 1324 yılı Eckhart'ın Köln Dominiken Manastırında görevlendirilerek vaazlarıyla daha çok tanındığı yılların başlangıcı olup (McGinn, 2001, ss. 13-14) rûhânî liderliğiyle öne çıktığı ve meşhur olduğu dönemdir (Kahveci, 2015, s. 80). Eckhart bir yandan ilmî çalışmalarla meşgul iken bir yandan da manastırlarda ve kiliselerde vaazlarına devam edegelmiş ayrıca kadın manastırlarında da rahibeleri dinleyerek onlara nasihat etmiştir. Dolayısıyla Eckhart'ın fikirlerinin bütüncül bir perspektiften değerlendirilmesi onun eserlerinin incelenmesiyle ilgili olduğu kadar manastırlarda verdiği dersler ve vaazlarla da önemli oranda ilgilidir (Kahveci, 2013, s. 84).

Eckhart'ın vaazları sonraki süreçte rahiplerin de dikkatini çekmeye başladı ve eserlerinden yirmi sekiz kadar cümlesi tesbit edilerek bu cümlelerden özellikle bazıları heretik olarak tanımlandı (Mieth, 2014b, s. 20). Aynı zamanda katolik paradigmadan ayrılmak ve halkı şaşırtmak, dinden çıkmak diğer suçlanma sebepleriydi. Başpiskopos Heinrich 1326 yılında engisizyon sürecini başlatan isim oldu. Sürekli suçlanması karşısında 1327 yılında papalığa suçlandığı hususlarda konuşmak ve kendisini savunmak istediğine dair çağrıda bulundu. Birkaç kez bu çağrısını yineledi. Ancak onun bu çağrılarını papalığın Eckhart'ı

yargılama sürecini geri çevirmedi (Bach, 1864, ss. 56-57). Eckhart dinden çıkmakla suçlandığında ise kendisinin dinden çıkmış olmayacağını şöyle ifade etmişti: “Hata etmiş olabilirim ancak bir zındık değilim. Çünkü ilki akılla ilgilidir, ikincisi ise iradeyle!” (Dilek, 2019, s. 153).

Onun yargılandığı ifadelerinin başında âlemin Tanrı'nın ezeli ilminde var olduğunu ifade etmesi gelmektedir. Dolayısıyla Eckhart yaratıcının fiillerinde öncelik ve sonralık olmadığını söylerken bu yorumlama biçimi onun âleme ezeliyet atfetmesi bağlamında suçlanmasına sebep oldu (Dilek, 2019, s. 156). Diğer yandan Tanrı'nın İsa Mesih'e insânî doğasında bağışladığı her şeyi kendisine de bağışladığını söylüyordu (Bach, 1864, s. 58). Bu cihetten irdelendiğinde o insanın meziyetlerini ilâhî sıfatlarla bir görürken diğer bütün yaratılmışları da İsa- Mesih ile eşitlemiş oluyordu. Eckhart “Tanrı'nın bir ve aynı anda İsa-Mesih'i var ettiğini ve böylece âlemin yaratıldığını” söylemektedir ki bu ifadeler doğum ve yaratmanın aynı fiille açıklandığı ve teslimin reddedildiği bir düşünmenin tezâhürü anlamına gelmektedir (Bach, 1864, s. 57; Dilek, 2019, s. 156). Eckhart ayrıca iyinin de kötünün de Tanrı'dan olduğunu, ruhun ilâhiliğini, bazı ifadelerinde günahın da Tanrı'ya götürebileceğini savunuyordu (Bach, 1864, s. 58). Bu görüşler Eckhart'ın heretik olarak suçlanmasının temelini oluşturan belli başlı görüşleriydi.

Alman mistisizmini, felsefe ve düşüncesini etkileyen bir düşünür olarak Ortaçağ mistik düşüncesinin şekillenmesinde büyük rol oynayan Eckhart'ın belli başlı düşünürlerden ya da filozoflardan etkilendiği kaynaklarda ifade edilmektedir. Bu bağlamda onun düşüncelerinin teşekkülünde Aristoteles, müslüman astronom Fargânî (ö. 861) Musa b. Meymûn (ö.1204), Augustinus, Albertus Magnus ve Thomas von Aquin'in etkili olduğu zikredilmektedir (Politella, 1964, s. 184).

Kurt Flasch, Meister Eckhart'ın fikirlerini felsefi birikim çerçevesinde değerlendirirken Eckhart'ın öğretisinin temellerini İslâm düşünce geleneğine dayandırmakta ve bu hususu eserinde ayrıntılı olarak irdelemektedir (Flasch, 2013, ss. 46-66, 112-138).

Eckhart'ın eserleri ve fikirleri hakkında araştırma yapan Alois M. Haas, Kurt Ruh, Niklaus Largier gibi bazıları da onun bir filozof olarak nitelendirilmesini eleştirmiştir (McGinn, 2001, s. 21). Nihayetinde Eckhart pek çok çalışmada Ortaçağın mistik düşünürü olarak anılgelmiştir.

Karl Person, Eckhart'ın doktrinini İbn Rüşdçülük ile Hristiyan teolojiyi bağdaştırma girişimi olarak görmekte, Dean Inge, Eckhart'ı bütün Hristiyan filozofların en büyük eflatuncusu olarak görmekte, Aldous Huxley perennial felsefenin temsilcisi, Rudolf Otto ise Eckhart'ı Hint bilge ve mistik Şankara ile kıyaslamaktadır (Politella, 1964, s. 186). Nihayetinde Eckhart oldukça etkili, bir o kadar da tartışmalı son dönem Ortaçağ mistiklerinden profesyonel bir teolog, vaiz ve yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Vaazlarının temel konusu Tanrı'nın birliği ve ruhtur. Bu açıdan McGinn Eckhart'ı bilmenin son dönem ortaçağ Hristiyan mistisizmini bilmek anlamına geleceğini, Eckhart'ı bilmemenin ise mistisizme ve konuya yabancı kalmakla eşdeğer görülebileceğini vurgulamaktadır (McGinn, 1981b, s. 2).

Diğer yandan bazı mistik düşünceleri cihetinden Eckhart İbnü'l-Arabî, Yunus Emre ya da Mevlânâ gibi mutasavvıflarla kıyaslamalı bir şekilde araştırma konusu yapılan nâdir mistiklerden birisidir. Nitekim Schimmel de zaman zaman eserlerinde pek çok sūfinin konu edindiği bazı kavramları ya da meseleleri Eckhart'ın da dile getirdiğini ifade ederek konuya değinmektedir (Schimmel, 1995, s. 200, 2008, s. 8). Ayrıca Eva de Meyrovitch de eserlerinde zaman zaman sūfilerin ifadelelerini alıntılıdığında Eckhart'ın bazı görüşlerine atıfta bulunarak bu hususa dikkat çekmektedir. Eckhart'ın mistik görüşlerinin bazı mutasavvıfların görüşlerini anımsattığına dâir kıyaslamalar Ömer Yılmaz tarafından neşredilen ve Alman mistisizmini kapsamlı olarak konu edinen bir eser olan *Alman Mistik Düşüncesi* isimli eserde de vurgulanmaktadır.

Eckhart'ı bilmek bir yandan Hristiyan mistisizmini şekillendiren doktrine dâir bilgiye erişmek anlamına gelebileceği gibi İslam tasavvufunu ve tasavvufun bazı kavramlarını da anımsatan bir araştırma sahası olarak da karşımıza çıkmaktadır (Taşpınar, 1992, ss. 76-77).

Eckhart'ın dînî-mistik ve felsefî düşüncesinde Tanrı-âlem ilişkisi, yaratılış, zaman ve insan kavramları önemli bir yer tutmaktadır. Diğer yandan onun mistik düşünme biçiminde önemli görülebilecek birkaç kavram (Gottesgebur) Tanrı'nın ruhta doğumu, (durchbruch) kırılma, Gelassenheit (sükûnet) ve (Abgeschiedenheit) inziva kavramlarıdır (Yılmaz, 2014, s. 217). Dolayısıyla bu makale hem Ortaçağ mistisizmini

anlamak ve analiz edebilmek için hem de Eckhart'ın mistik düşüncesini oluşturan temel kavramlarından biri olan inziva kavramını detaylı olarak izah edebilmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Eckhart'ın Düşünce Sisteminde İnziva (Abgeschiedenheit)

İnziva (Abgeschiedenheit) Eckhart'ın mistik düşüncesinin teşekkülünde temel kavramlardan birisidir. Türkçe'ye tercüme edildiğinde mistik bir terim olarak "inziva", "uzlet" şeklinde karşılık bulan Abgeschiedenheit kavramının anlamı birbiriyle ilintili diğer kelime ya da fiillerle daha kolay açıklanabilir. Dolayısıyla Almanca kökeni itibariyle Abscheiden kavramı fiil olarak irdelendiğinde sich trennen; ayırmak, ayrılmak, kesilmek, abscondern; yalıtılmak, uzaklaştırmak, fortgehen; ayrılıp gitmek, bırakmak, sterben; ölmek anlamlarına gelmektedir. Eckhart'ın bu kavrama yüklediği anlam şu şekilde açıklanabilir: Her şeyden bütün imgelerden ve resimlerden çözülmek, bütün bağlardan boşanmak, özgürleşmek, kişinin bütün dış unsurları terkettiği ruhsal bir fakr halidir (Richter, 2012, s. 26).

Eckhart'ın Abgeschiedenheit (inziva) kavramına yüklediği anlam mistik açıdan "varlıktan boşanmak" olarak ifade edilebilir. Çünkü manastır hayatında mekânsal bir soyutlanma ve uzlet hayatı olan inziva kavramı Eckhart ile birlikte benlikten, bütün gayelerden dış âlemden "zihinsel ve ruhsal anlamda her şeyden boşanmak" anlamına evrilmiş ve kelime anlamının sınırlarını aşarak geniş bir düzleme taşınmıştır (Dilek, 2019, s. 176).

İnziva kavramı Eckhart'ın yorumuyla birlikte kelime anlamını aştığında varlıktan âzâde olmak bağlamında kişinin algılamalardan, tasavvurlardan, bilmekten/bilgiden, amaç ve hedeften de boş olması "var olmadan önce nasılsa öyle olmasıdır"(Pietsch, 2009, s. 54). Bu var olmadan önceki durum bir terketme ya da zamansal bir var olma şeklinde yanlış anlaşılmalıdır. Bu var olmanın öncesine bir dönüş, dolayısıyla bir terketme değil her şeyin yeni bir ışıktaki var olduğu durumdur: Orada Tanrı'nın evinden çıkılır ve yine orada kalınır. Tanrı insan ruhunun aynasında hâzır ve nâzırdır. İnsan Tanrı'nın çağrısıyla meydana gelen bir ses/yankı gibidir. İnsan Tanrı'nın mührünü bastığı bir balmumu gibidir. İnsan bu âzâde olma haliyle hakikatte nasılsa yani Tanrı'da nasıldıysa o hâl için hazır duruma gelmeli. Bu durum dünyadan kaçmak değil ancak bakış açısını değiştirmektir.

Çünkü zaten Tanrı her şeydedir. Bu ifadelerden de sürekli Tanrı'yı düşünmek gerektiği anlamı çıkarılmamalıdır. Bu durum aslında düşünse de düşünmese de, yahut bir şey yaparken bir susuzluk çekme, yeni bir var olma yeniden varlık bulmayla ilgili bir husustur. (Mieth, 2014b, ss. 44-46).

Bu anlamsal genişleme ve dönüşümle birlikte inziva kavramı Eckhart'ın mesajlarında merkezi bir yer tutmaktadır. İç huzuru olmayan insanların istençle dolu olduğunu belirten Eckhart, ruhsal huzursuzluğun bir şeyden ya da bir yerden değil kendi benliğimizden ileri geldiğini vurgulamakta ve "ilk olarak kendinden başlamalı ve kendini terketmelisin" diyerek eserlerinde inziva kavramını farklı veçhelerden irdelemektedir. (McGinn, 1981a, s. 134)

Kişinin kendinden işe başlaması ve benliğinden vazgeçmesi bir yönüyle onun günahı terketmesiyle de ilintilidir. Bu açıdan günahtan vazgeçmek insanın ahlâkî özgürlüğünü elde etmesi için önemli bir adım olarak görülmektedir. Eğer insan gerçek bir ahlâkî özgürlüğe kavuşmak istiyorsa kendi iradesiyle günahtan, dünyadan ve kendinden, kendi benliğinden vazgeçmelidir (Bach, 1864, ss. 130-131). Bu durumu bir fakr hali olarak nitelendiren Eckhart'ın fakr kavramına inziva kavramını anımsatacak bir anlamsal çerçeve belirlediği ifade edilebilir. Çünkü Eckhart inziva kavramının da zevklerden ve şehvetten kopmak, soyutlanmak, transdantal imkânlardan soyutlanmaya yarayan fiziksel imajların kişiyi kayıtlamasından özgürleşmek olduğunu vurgulamaktadır (Köse, 2020, s. 16).

Eckhart'a göre Tanrı'yı bilmek sadece kişinin kötü amellerinden sıyrılması ile ilgili bir durum değildir. Bir kimsenin iyi amellerinin olduğu düşüncesiyle hareket etmesi, iyi amelleri olduğu düşüncesinden soyutlanamaması da Tanrı'yı bilmenin önünde engellerden biri olabilir. Çünkü bu durum hem subjektif hem de objektif açıdan özel olma bilincinin pekişmesi anlamına gelmektedir. Diğer yandan ameli görmek Tanrı için olan amelde Tanrı'dan ayrı olarak bir bireysellik inşa etmeye, insanın kendi varlığını ve amellerini merkeze alarak bir karşılık ve beklentiye odaklanmasına ve iyilikleri kendine nisbet etmesine evrilebilir. Eckhart'a göre gerçekte benliğin ve bireyselliğin özdeşleş-

tiği bütün tikel iyiliklerden sıyrılabilme evrensel iyinin cevherini alabilme istidâtını barındıran objektif olma hâlidir. Diğer yandan kişinin zamansal sebeplere bağlı olarak iyilik yapmaktan soyutlanması da önemlidir. Çünkü zamansal sebeplere bağlı olarak iyilik yapmak kişinin yaratılmış düzenin değişikliklerine sabitlenmesi anlamına gelmektedir. (Kazımî, 2012, ss. 237-238). Dolayısıyla tam bir ahlâkî özgürlük kişinin kendinden vazgeçmesi kendi benliğinden sıyrılması olarak gerçek bir âzâde olmayı gerektirmektedir.

Diğer yandan İnziva/âzâde olmak yalnızlığa kaçış değildir nitekim fakr da varlık sahibi olmamak değildir. Her iki husus da Tanrı'ya yaklaşmanın bir tekniği olarak düşünülmelidir (Mieth, 2014b, s. 44). Bu cihetten fakr da varlıktan çözülmek konusunda bir adımdır. Çünkü fakr da dünyadan vazgeçmenin, varlıktan boşanmanın bir aşamasıdır. Dünya sınırlı ve sonludur. Sınırlı ve sonlu olan dünyayı terketmek gerçek bir fakr halidir ancak bu içsel bir fakr hali olup dışsal değildir. Bu fakr hali dünyadan nefret etmek yahut dünyayı terketmek değildir (Bach, 1864, s. 132).

Bu düşünme biçimiyle Eckhart varlıktan âzâde olmak şeklinde derinlik kazandırdığı inziva kavramıyla zihnin işleyişi arasında bağlantı kurmaktadır. Bu cihetten kavram zihnin bir eylemi olarak da algılanabilir. Bu durumda (ilk olarak irade değil) zihin, niyetin ve amacın başladığı yer olarak anlam kazanmaktadır. Zihni özgürlüğe ve Tanrı ile buluşmaya götüren şey kişinin kendi eylemi değil mükemmel boş olma, soyutlanma halidir. Böylelikle bütün amaçlar bir yabancılaşma olarak görülmekte ve bu bağlamda bütün amaçlardan âzâde olmak zihnin bütün nedenselliklerden kurtulması olarak değerlendirilmektedir. Eckhart'a göre "zihin kendini bütün nedenselliği ve bütün amaçsal yapıyı ve araçları aşma imkanı olarak gördüğünde özgürlüğün mekânı olduğunu da kavrar" (Largier, 1998, ss. 706-707). Bu yorumlama biçimiyle birlikte inziva kavramı aklın varlıktan âzâde olması, zihnin yalın ve duru olması neticesinde idrak etme ve bilme cihetinden Anaksagoras ve Aristotelesçi bir yaklaşıma evrilmektedir (Panzig, 2005, s. 348).

Kişi her şeyden âzât olduğunda inziva kavramı mistik bir düşüncenin gayesi olarak Tanrı'ya ulaşmanın en önemli yolu olarak Tanrı'nın ruhta doğumu anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2014, s. 198). Nitekim Eckhart şöyle demektedir: "Tecrübe etmelisin ki gerçek bir inziva/varlıktan âzâde olma ruhun bütün sevinç ve acı; onur ve onursuzluk veya alçaklık durumlarında

küçük bir rüzgara karşı yüce bir dağ gibi hareketsiz kalmasından daha başka bir şey değildir. Bu sabit soyutlanma (hâli) insanı Tanrı ile en büyük oranda eşitlenmeye götürüyor. Zaten Tanrı kendi sabit soyutlanmasından dolayı Tanrıdır ve bu yüzden kendi arınmışlığına, yalınlığına ve değışmezliğine sahiptir”(Meister Eckhart, 1903, s. 169).

Bu açıdan inziva varlıktan çözüme cihetinden ele alındığında kişinin eylemlerini kendine mal etmemesi ve kendini aşabilmesinin imkânını ortaya koymakta erdemli bir kimse olmanın ve Tanrı’yı bilmenin bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu durum şöyle açıklanabilir:

“İyi bir insan şöyle durmalı/olmalı: “Benim eserim benim değil, benim hayatım da benim değil. Bu insan olmakla birey olmayı ayırt etmektir. Tanrı tek başına belli bir kimsenin tabiatını değil, genel olarak insanlığın tabiatını kabul etti”(Lasson, 1868, s. 188). Dolayısıyla Eckhart’a göre bir kimse amellerini ve iradesini kendisinin olduğunu iddia etmeksizin Tanrı’ya isnat ettiğinde o kimse Tanrı, azizler ya da meleklerle bir olur ve onların amellerini sanki kendi işlemişçesine bir sevince gark olur. Diğer yandan şayet bir kimse benliğin ve egonun meylettiği üzere kendi iyiliğini görürse bu o kimsenin tikel ve sınırlayıcı iyiliklerden, iyilikleri görmekten kendini alıkoyamadığını gösterir. Bu durum ise kişinin evrensel iyinin cevherinden pay alma potansiyelini yitirmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle nedenselliği aşamamış olan o kişinin durumu ancak sınırlı erdemlilik olarak tanımlanabilir (Kazımî, 2012, s. 238).

Bütün bu ifadelerden anlaşılacağı üzere inziva/varlıktan soyutlanmak ruhun mecrasını bulması cihetinden Eckhart’ın teolojik-mistik düşüncesinde önemli bir tasavvur olarak ele alınmaktadır. Nitekim o inziva/varlıktan çözüme kavramını açıklarken ruhun asıl vasfının yalınlık ve soyutluk olduğunu vurgularken bir yandan da İbn-i Sinâ’nın ifadeleriyle kendi düşüncesini delillendirmektedir: “İbn Sinâ adında bir üstad der ki: Ruhun mertebesi en büyük mertebe olan soyutlanma mertebesidir. (Bu mertebede) o nereye baksa hakikattir ve ne istese ona bağışlanır...” (Meister Eckhart, 1903, s. 168; Yılmaz, 2014, s. 242). Dolayısıyla gerçek anlamıyla bir inziva her şeyden soyutlanmak ve duru ve yalın olmakla ilgili bir husustur. Çünkü “aydınlık ile karanlık bir

arada olamaz. Tanrı ile mahlûk da aynı (bir arada olmaz)” yahut da “bütün mahlûkâtta boş olmak Tanrı ile dolu olmak; Tanrı'dan boş olmak ise mahlûkâtla dolu olmak anlamına gelir”(Lasson, 1868, s. 188).

Eckhart en mutlu kimselerin varlıktan kendini arındıranlar olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır: “Hiç kimse büyük bir inzivada olan kimseden daha mutlu değildir. Ruhsal bir yitik olmaksızın özsel veya bedensel bir sevinç olamaz. Kim bedene (tene) temiz ve düzgün olmayan bir sevgi ekerse o ölümü çağırır kim de ruhuna temiz bir sevgi ekerse o ruhunda sonsuz yaşamı biçer. Bir insan ne kadar mahlukattan kaçarsa yaratıcı ona o kadar çok koşarak gelir. Bu yüzden inziva/varlıktan soyutlanma en iyisi çünkü ruhu arındırıyor, vicdanı özgürleştiriyor, kalbi tutuşturuyor, senin ruhunu uyandırıyor, erdemi yaldızlıyor, Tanrı'yı bilmeye sevk ediyor...”(Meister Eckhart, 1903, ss. 178-179).

Eckhart mistik görüşlerini serdettiği ve inziva konusunu anlattığı bir bölümde “kendisinin peygamberlerden, pagan üstadlardan eski yeni pek çok okumalar yaptığını ve tam bir ciddiyet ve çabayla insanı Tanrı'ya götürececek yolların içinde en iyi ve yüksek erdemin ne olduğunu araştırdığını” belirtmektedir. Bütün bu yazıları inceledikten sonra artık katışıksız bir inzivâdan başka hiçbir şeyin kişiyi mahlukattan soyutlamayacağı konusuna aklının yattığını belirterek bu yüzden İsa Mesih'in Martha isimli bir kadına; “kim yalın ve temiz olmak isterse bir şeye sahip olmalı o da inzivâdır.” dediğini belirtir.(Meister Eckhart, 1903, s. 165; Yılmaz, 2014, s. 240).

Eckhart'ın düşüncesinde inziva/varlıktan çözülmek ifadesinin değer kazanması kişinin kendisini ve Tanrı'yı bilmesinde oynadığı rolle ilgilidir. Varlıktan çözülmek kişinin kendisini bilmesinin bir yoludur ve kendini bilmek de Tanrı'yı bilmenin koşuludur (Richter, 2012, s. 27).

Bu cihetten bir kalbin varlıktan soyutlanmış olması aynı zamanda onun Tanrı'yı bilmeye hazır olması anlamına gelmektedir. Bu hususu vurgulamak için bir pasajda “temiz bir kalp nedir” diye soran Eckhart sorusunu yine kendisi “bütün yaratıklardan arınmış ve soyutlanmış olandır” diye cevaplamaktadır (Meister Eckhart, 1990, s. 92). Dolayısıyla Eckhart'a göre varlıktan soyutlanmak olarak inziva kavramı Hristiyan mistisizminde vurgulanan sevgi kavramından bile daha önemli ve önceliklidir.(Meister Eckhart, 1903, s. 166).

Başka bir pasajda varlıktan soyutlanmayla tevazu arasında kıyas yaparak Eckhart şöyle demektedir: “İnzivayı bütün tevazudan (daha çok) överim. Zaten tevazu inziva olmaksızın da olabilir ancak buna karşın mükemmel bir inziva (varlıktan mükemmel bir şekilde kopuş) mükemmel bir tevazu olmaksızın olmaz. Çünkü mükemmel bir tevazu benliğini (kendi varlığını) yok etmeyi hedefliyor. Lakin inziva “hiçlik”e o kadar yakındır ki (bu durumda) onunla hiçlik arasında hiç birşey yoktur. Bu yüzden tevazu olmaksızın mükemmel bir şekilde varlıktan kopuş söz konusu olmaz ve iki fazilet her zaman birden daha iyidir”(Meister Eckhart, 1903, s. 127).

Sonuç

Hristiyan mistisizmi denildiğinde akla gelen ilk konulardan birisi manastır hayatı ve manastırda yaşayan rahip ya da rahibelerin toplumdandan soyutlanarak sürdürdükleri mistik yaşamlarıdır. Dolayısıyla inziva kavramı ve inzivanın da pratik bir yaşam biçimine dönüştüğü manastırlar Hristiyan mistik düşüncenin hem teorik hem de pratik çerçevede teşekkül ettiği mekânlar olarak geçmişten bugüne varlığını sürdürmektedirler.

İnziva kavramı Eckhart’ın mistik düşüncesinde de önemli kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak onun inziva kavramına yüklediği anlam manastırda uzlete çekilerek dünyadan ve dış âlemden soyutlanarak riyazet ve tefekkürle meşgul olma durumunu aşarak zihnin ve ruhun bütün iç ve dış yansımalarından âzâde olması ruhun kendi yalınlığını bulması bağlamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu şekilde inziva kavramı Eckhart’ın düşünce sisteminde kişinin kendini ve yaratıcıyı bilmesi cihetinden ontolojik -ki bazı kaynaklarda geçtiği üzere ontoteolojik bir muhtevaya bürünmektedir.

Eckhart’a göre ruhun özü ve gerçekliği yalın olmakla ilintilidir. Bu cihetten ruh varolmadan önceki yalın ve arınmış hali yakaladığında insanın kendini ve Tanrı’yı bilmesinin önündeki perde aralanmış olur. Dolayısıyla ruh benlik kaydından yahut dünyanın dış yansımalarından kendini âzâde kıldığında (inziva) kendi özünü ve gerçekliğini yakalamış olur. Varlıktan çözülmüş olmak (inziva) ruhun bilmesi, görmesi ve hakikati algılaması anlamına gelmekte ruhun Tanrı’ya yakın olmasının

bir adımı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü yalın ve kendi olmak aynı zamanda Tanrı'nın da vasfıdır. Gerçekte en yalın ve kendi olan her şeyden soyutlanmış olan tek varlık sadece Tanrı'dır.

İnziva kişinin her şeyden âzâde olması cihetinden zihnin işleyişiyle ilgili bir durum olarak da değerlendirilmektedir. Zihin bütün niyetlerden, hedeflerden, dış tasavvur ve algılamalardan, yansımalarından arındığında Tanrı'nın vasfını bilme imkânını elde eder. Bu cihetten inziva kavramı zihnin işleyişi, zihnin tasavvuru ve dış âlemden çözülmesi ya da ruhun Tanrı'nın ulûhiyetini algılaması cihetinden epistemik bir anlama evrilmiştir. Bu noktada inziva zamandan ve mekândan öte zihnin işleyişi ve ruh ile ilintili olarak mistik ve metafizik bir tasavvura dönüşmektedir.

Dolayısıyla Eckhart'ın düşüncesinde varlıktan âzâde olmak şeklinde karşılık bulan kavram sahip olmak üzerinden değil zihinsel ve ruhsal olarak soyutlanabilmenin kişiyi özgürleştireceği cihetinden yorumlanmaktadır. İnsan dış âlemin yansımalarından soyutlanabildiği oranda kendini ve yaratıcıyı bilmeye yaklaşmış olur.

Kaynaklar

- Afifi, E.-Â. (1996). *Tasavvuf (İslâm'da Manevî Devrim)* (H. İ. Kaçar & M. Sülün, Çev.). Risale Basın-Yayın Ltd. Şti.
- Bach, J. (1864). *Meister Eckhart: Der Vater der deutschen Speculation*. Wilhelm Braumüller.
- Dilek, S. (2019). Meister Eckhart'ın Engizisyon Süreci. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 24(46).
- Flasch, K. (2013). *Die Geburt der "Deutschen Mystik" aus dem Geist der arabischen Philosophie*. C. H. Beck Verlag.
- Funke, M. E. (1916). *Meister Eckehart* [Doktora]. University of California.
- Hökelekli, H. (1996). *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kahveci, K. (2013). Mistik Düşün. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Sciences)*, 50.
- Kahveci, K. (2015). Ortaçağın Kültürel Bunalım Döneminde Mistik Bir Düşünür. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Sciences)*, 55.
- Kazımî, R. Ş. (2012). *Şankara, İbn Arabî ve Eckhart'a Göre Aşkma Giden Yollar* (T.

- Uluç, Çev.). İnsan Yay.
- Köse, H. İ. (2020). *Eckhart Düşüncesinde Tanrı Tasavvuru ve Mistik Düşünce* [Basil-mamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Largier, N. (1998). İçinde J. A. Aertsen & A. Speer (Ed.), *Theologie, Philosophie und Mystik bei Meister Eckhart*. Walter de Gruyter.
- Lasson, A. (1868). *Meister Eckhart, der Mystiker: Zur Geschichte der religiösen Speculation in Deutschland Berlin 1868 Publisher W. Hertz*. Berlin W. Hertz.
- McGinn, B. (1981a). The God beyond God: Theology and Mysticism in the Thought of Meister Eckhart. *Chicago Journals*, 61(1).
- McGinn, B. (2001). *The Mystical Thought of Meister Eckhart: The Man from Whom God Hid Nothing*: Crossroad and Herder.
- Meister Eckhart. (1903). *Meister Eckhart: Mystische Schriften* (G. Landauer, Çev.). Karl Schnabel.
- Meister Eckhart. (1990). *Die Gottes Geburt im Seelengrund (Vom Adel der menschlichen Liebe)* (G. Wehr, Ed.). Herder Taschenbuch Verlag.
- Mieth, D. (2014a). *Meister Eckhart: Einbeit Mit Gott -Die bedeutendsten Schriften zur Mystik-*. Patmos Verlag.
- Panzig, E. A. (2005). Geläzenheit und Abegeschiedenheit -zur Verwurzelung beider Theoreme im theologischen Denken Meister Eckharts. İçinde A. Speer & L. Wegener (Ed.), *Meister Eckhart in Erfurt* (ss. 335-355.). Walter de Gruyter GmbH & Co.
- Pfeiffer, F. (1924). *Meister Eckhart* (C. De. Evans, Çev.). Neil& Co., Ltd., Edinburgh.
- Pietsch, R. (2009). Meister Eckharts Lehre vom Ursprung und Ziel des Menschen. *The Journal of Sapiential Wisdom and Philosophy (Sophia Perennis)*, 6(3).
- Politella, J. (1964). Al-Ghazālī and Meister Eckhart Two Giants Of The Sprit. *The Muslim World*, 54(3).
- Richter, M. (2012). *Meister Eckhart und die Gottesgeburt im Menschen*. [Master Tezi]. Universität Wien (Katholisch-Theologische Fakultät).
- Schimmel, A. (1995). *Mystische Dimensionen des Islam*. Insel Verlag.
- Schimmel, A. (2008). *Sufismus* (4. Baskı). C. H. Beck Verlag.

- Taşpınar, M. (1992). *Yunus Emre ve Meister Eckhart'ta İnsan Sevgisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yılmaz, Ö. (2014). *Alman Mistik Düşüncesi*. İnsan Yayınları.

Öz: Meister Eckhart lâkâbıyla bilinen Johannes Eckhart 1260 yılında Thüringen'de dünyaya gelmiş olup ortaçağın en önemli teolog, mistik ve filozoflarından biridir. Eckhart'ın bir yandan mistik bir yandan filozof gibi lâkâblarla anılması onun hem Paris'te aldığı teoloji eğitimiyle ve akademik çalışmalarıyla hem de manastır hayatındaki tecrübesiyle ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla Eckhart hem manastır tecrübesi hem de eserlerindeki metafizik konuları alışılmışın dışında yorumlamasıyla Hristiyan mistisizminin derin bir perspektif kazanmasında ve sistemleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Eckhart'ın mistik düşüncesinin teşekkülünde Tanrı'nın doğumu (Gottesgebur), inziva (Abgeschiedenheit), kırılma (durchbruch), Sükûnet (Gelassenheit) kavramları önemli kavramlardır. Bu kavramlar içerisinde Tanrı'nın doğumu (Gottesgebur) onun Tanrı tasavvurunun teşekkülünde en önemli kavramlardan birisi olarak görülebilir. Nitekim Eckhart yaşadığı dönemde bu kavrama yüklediği anlam itibariyle teslis inancını tahrif ettiği ya da monist bir perspektfle yorumladığı eleştirisiyle kilise tarafından mahkemeye verilmiştir. İnziva onun eserlerinde kişinin varolmadan önceki hâle erişmesi, zihnin bütün imge, resim ve amaçlardan âzâde olarak kendini bilmenin aracı olabilmesi gibi yorumlarla kelime anlamını aşarak ontolojik ve metafizik bir anlama evrilmiştir. Bu makale inziva kavramını derinlikli bir şekilde irdeleyerek ortaçağ mistik düşüncenin babası olarak nitelendirilen Eckhart'ın anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mistisizm, Ortaçağ, Dominiken tarikatı, Eckhart, inziva.

